

Union busting i Sverige ”Försvaga facket”

En rapport skriven på uppdrag av Elektrikerförbundet av:

Sverker Lindström

Försvaga facket – ett mål även i Sverige?

Union busting är ett begrepp hämtat från USA. Det är ett samlingsnamn på åtgärder som syftar till att motarbeta facklig organisering och verksamhet. I Sverige finns åtgärder med ett liknande syfte, att försvaga facket¹.

De i Sverige förekommande åtgärderna är av mera behärskad karaktär än de ofta brutala metoder som används i USA eller i de många länder där de anställda har en mycket svag ställning. Men de förekommer.

I den här rapporten beskrivs den svenska varianten som man kan kalla ”försvaga facket”. Det är frågan om aktiviteter som inte ingår i de annars normala och accepterade åtgärder som arbetsgivare, medlemmar och andra kan ta till för att t ex agera i förhållande till en facklig organisation. De åtgärder som beskrivs här är sådana som har som mål att på ett eller annat sätt försvaga fackets legitimitet hos medlemmar och i samhället i stort.

Exemplet på en typisk ”försvaga facket”- åtgärd är att med hjälp av en process i domstol utmåla facket som omoraliskt och via en bakväg angripa träffade kollektivavtal.

I ett aktuellt fall har ett antal företag inom elinstallationsbranschen slutat att fullgöra sina skyldigheter enligt gällande kollektivavtal mellan Svenska Elektrikerförbundet och Elinstallatörsorganisationen, EIO. Det har skett med stöd av arbetsgivareföreningen. Med olika uttalanden i medierna har arbetsgivareföreningen angripit fackets legitima rätt till den avgift som parterna avtalat om. Det är ett exempel på en svensk Union busting-metod.

I rapporten beskrivs skilda åtgärder som syftar till att försvaga fackets legitimitet och hur olika samhällsaktörer försöker misstänkliggöra facket hos allmänheten. Många åtgärder av ”försvaga facket”-karaktär riktas i första hand mot LO och förbundens mål att även söka påverka politiska frågor med betydelse för samhällets utveckling.

Rapporten innehåller fem olika kategorier av åtgärder som har som mål att skada fackets legitimitet och tilltro framförallt bland de egna medlemmarna. På den vägen skadas den svenska modellen och den så kallade Saltsjöbadsandan som vi talar om sedan 1938.

Rapporten har tagits fram på initiativ av Svenska Elektrikerförbundet.

¹ I rapporten används begreppet ”facket” som ett samlingsnamn och en förenkling av begrepp som fackliga organisationer och andra sammanfattande begrepp som avser både lokala och centrala fackliga föreningar inom LO, TCO och Saco

Begreppet Union busting

De skandinaviska fackföreningarna är starka organisationer i sina hemländer. De har skapat sina positioner i samhället under ett hundraårigt organiseringsarbete. I Sverige har arbetstagarernas föreningar på senare år utsatts för olika attacker från utomstående krafter med syftet att försvaga den ställning som LO- TCO- och Saco- anknutna fackföreningar i Sverige har byggt upp. Det är olika aktörer som har som målsättning att komma åt eller försvaga facket utan att direkt attackera organisationernas existensberättigande. Det är om sådana åtgärder denna rapport handlar.

I Sverige är det inte frågan om direkt konfrontation som söks av dem som vill försvaga fackföreningarnas positioner utan om mera sofistikerade åtgärder, men som likafullt i någon mening syftar till att minska det fackliga inflytandet på olika nivåer och i olika samhälleliga eller partsanknutna förhållanden.

Det amerikanska begreppet ”Union busting” är ett hårdhänt sätt att med lagliga, och ibland olagliga metoder komma åt och stoppa anställdas försök att inleda och upprätthålla en facklig motkraft till arbetsgivarnas starka maktställning. Här hemma är vi förskonade från de värsta av de amerikanska metoderna även om försök görs att få in ett mer dominerande arbetsgivarvänligt tänkande.

Svenska förhållanden har på senare år påverkats av det svenska EU-medlemskapet och andra europeiska länders syn på facket och kollektivavtalsfrågor.

Den här rapporten innehåller en beskrivning av de Union busting-metoder som flitigt används i USA och som svenska storföretag ibland använder sig av i sin verksamhet utomlands. Världens största företag, Wal-Mart är också nummer ett i Union busting-verksamheten och driver en brutal kamp mot varje form av facklig verksamhet på sin hemmamarknad och i de länder där facket är svagt.

Metoderna att på olika sätt komma åt och försvaga fackets roll i Sverige är andra än i USA men i viss mån besläktade. En sammanställning visar att det också i Sverige förekommer utspel och åtgärder som syftar till att försvaga eller försvåra för fackliga organisationer och dess medlemmar att skapa sammanhållning och bra förhållanden för de anställda. Huvudfrågan är, hur fungerar Union busting här hemma?

Stoppa facket - Union busting – en stark konsultindustri i USA

Union busting är i första hand en amerikansk företeelse. I USA används en rad åtgärder med målet att sätta stopp för facklig organisering och förhindra ett gemensamt agerande från de anställda. Det är frågan om olika aktiviteter som genomförs av arbetsgivare, deras företrädare eller rådgivare, arbetsgivar sammanslutningar, politiker, med flera. I Sverige översätts Union busting på olika sätt som t ex med begrepp som ”försvaga facket”, ”krossa facket”, ”knäcka facket” eller ”anti-fackliga metoder”.

I USA-verksamheten används en rad åtgärder, till exempel att dra facket inför domstol, driva rättsliga tvister som stoppar de anställdas intressen, skapa konfrontation eller skrämja facket. Men även olika typer av hot och till och med ren våldsanvändning förekommer. Det kan handla om att sprida uppgifter som kan splittra de anställda, stoppa strejker med våld, använda strejkbrytare, genomföra lockouter, betala kriminella för att de ska angripa fackliga ledare, stödja antifackliga krafter, och så vidare. Mycket vanligt är att företagen hyr in konsultfirmor som är specialiserade på att motarbeta facket. Marknaden för dessa firmor är mycket stor och beräknas omsätta motsvarande 28 miljarder svenska kronor per år. Så många som 2 500 advokater eller konsulter arbetar på företagens uppdrag med att på olika sätt motarbeta och helst förhindra facklig verksamhet. Agerandet har bland annat medverkat till att den fackliga organisationsgraden i privatägd verksamhet gått ner till mycket låga 7,5 procent.

I den amerikanska lagstiftningen finns det stöd för en del åtgärder som verkar mot en facklig organisering. Reglerna är sådana att det är extra svårt att bilda en fackförening på ett företag. Ett omröstningsförfarande är obligatoriskt och en majoritet av de presumtiva medlemmarna måste säga ja till att bilda en facklig arbetsplatsorganisation. Röstresultatet måste också godkännas av den statliga arbetsmarknadsmyndigheten.

Världens största företag – ett belysande exempel

Wal-Mart, som är ett av världens största privata företag och absolut störst när det gäller antalet anställda, har en mycket utstuderad och omfattande antifacklig verksamhet. Företaget som ägs av en enda familj är en amerikansk Kamprad-saga och startades så sent som 1962 och har idag 2,1 miljoner anställda som alltid kallas ”associates”. Företaget, som driver 9 600 stormarknader i 28 länder har större ekonomi än Sverige, d v s högre omsättning än vårt lands hela BNP. I USA, Mexiko och Kanada är man den största privata arbetsgivaren.

Det unika med Wal-Mart är att det i USA och Kanada inte finns något varuhus eller någon enhet med facklig verksamhet. Om en person andas om sympati för facket innebär det att en anställning aldrig blir av eller snabbt avslutas.

På koncernnivå har företaget en speciell avdelning som arbetar med att förhindra facklig verksamhet. Så fort det börjar talas om fackliga frågor i något varuhus i Nordamerika så rycker man ut med full styrka. Fackliga sammanslutningar ska stoppas till varje pris. Och man har lyckats. För cheferna finns det en särskild ”The Union hotline” till antifackdepartementet. I en särskild central databas registreras alla samtal för framtida bruk. En 60-sidig manual innehåller handfasta råd till alla chefer hur man ska förhindra facklig verksamhet. Målet är att tidigt avslöja varje försök att bilda en fackklubb. Cheferna ska övervaka de anställda på olika sätt, t ex om de har möten i någon medarbetares hem eller pratar för mycket med andra anställda när de parkerar bilen på väg till dagens jobb. Alla sådana iakttagelser ska rapporteras till den centrala antifack-avdelningen.

I vissa fall arrangeras kameraövervakning av anställda i varuhusen som nämnt ordet union. I en manual som alla chefer har tillgång till finns noggranna råd hur varje typ av fackligt

tänkande hos personalen ska stoppas fortast möjligt. Wal-Mart är också känt för att aldrig förhandla i tvister med leverantörer eller andra. Allt drivs till sin spets i domstol.

Det för svensk del viktigaste budskapet från Wal-Marts antifackliga värld är att det i företagets mumbojumbospråk, värdigt en bra reklambyrålögn, inte finns några fackföreningar. De har reducerats till en ”tredjepartsrepresentation”, och inte en förening bildad av de anställda, företagets andra part. Facket beskrivs som en affärsverksamhet som enbart skinnar medlemmarna på pengar.

Wal-Marts aggressivt antifackliga beteende har gått så långt att Human Rights Watch för två år sedan publicerade en 210 sidor lång rapport om företagets överträdelser och om de aktiviteter som syftar till att förstöra alla möjligheter till facklig organisering.

Endast vid några få tillfällen sedan 1962 har facklig organisering lyckats. Tioalet slaktare vid en köttavdelning i ett varuhus fick majoritet bland de anställda på enheten och lyckades bilda en fackförening trots USAs stränga regler för hur det ska gå till. Vad hände? Varuhusledningen lade omedelbart ner avdelningen och slaktarna sparkades.

Vid ett annat tillfälle hade personalen på ett medelstort varuhus i Kanada bildat en fackförening och lyckades få igång förhandlingar med varuhusledningen. Då meddelades det att varuhuset snabbt skulle läggas ner och de 200 anställda skulle få sparken.

Nyligen hade delar av personalen vid ett annat stort varuhus i Kanada bildat en fackförening och kommit så långt att man nått fram till kollektivavtalsförhandlingar. Efter en tid lades dock fackföreningen ner av medlemmarna själva. Företaget hade gjort upp med var och en av medlemmarna individuellt om högre lön och andra förmåner. Förutsättningen var att de lovade att lägga ner fackföreningen.

Inom Wal-Mart i USA är arbetsvillkoren usla, de missgynnar många. 75 procent är timanställda och fler än hälften är kvinnor. Lönen är låg, ibland under fattigdomsnivån. För en kassörska ligger timlönen på 50-60 kr. Det ger en månadslön på under 9 000 kronor. För hela Wal-Mart i USA, och då är alla chefer medräknade, ligger genomsnittslönen på cirka 80 kr. Många tillåts endast arbeta deltid, t ex 34 timmar i veckan eller lägre. Samtidigt tvingas många att jobba övertid utan betalning.

Sverige och Wal-Mart som (M) vill

Wal-Mart finns i väldigt många länder men har ännu inte etablerat sig i Sverige. Men Moderaterna i Skellefteå har skrivit till företagets ledning och bjudit in det till etablering i staden. Andreas Löwenhök, moderaternas gruppordförande i Skellefteå har i en motion krävt att kommunfullmäktige formellt ska bjuda in Wal-Mart att öppna varuhus i kommunen. Motivet är att få billigare matpriser. MUF har öppnat en grupp på Facebook med namnet ”Bring Wal-Mart to Sweden.” ”Vi vädjar till dem att etablera sig här”, skriver man. Om arbetsvillkoren säger man bara att man tror att Wal-Mart ska respektera svenska villkor på arbetsmarknaden. Om företagets väl kända Union busting-metoder sägs inget.

Svenska företag utomlands

Flera svenska företag som t ex IKEA, Skanska, Electrolux och Aarhus Karlshamn har utnyttjat Union busting-metoder i sina dotterbolag utomlands. De har utanför Sverige använt metoder som ingår i verktygslådan för de konsultföretag som säljer sina tjänster i antifackligt arbete. Metoderna har också exporterats till fackföreningsstarka England.

IKEA köpte hjälp av Union busting-konsultbyrå

Ett exempel rör IKEA-ägda bolaget Swedwoods möbeltillverkning i Danville, Virginia, USA. Personalen hade klagat på säkerheten, rasdiskriminering, hårt övertidsarbete, sänkta löner, hot och repressalier, avsked utan orsak med mera. För att komma fram till bättre villkor sökte de cirka 300 anställda bilda en fackförening. Det besvarades med att företaget hyrde en välkänd Union busting-konsultfirma för att på alla sätt försöka hindra tillkomsten av en facklig verksamhet.

IKEAs fackliga motparter i Sverige och andra länder och internationella organisationer har arbetat för att sätta press på koncernledningen att stoppa de antifackliga åtgärderna i USA-företaget.

Först efter mer än ett halvt års kamp, i juli 2011, kunde de anställda genomföra omröstningen som gav stöd till facklig organisering med rösterna 221-69. Under december blev det sedan klart med ett kollektivavtal som ger de anställda högre ingångslöner, och bättre semestervillkor med mera. Trots IKEAs Union busting-agerande förlorade företaget striden men också sitt tidigare goda rykte som ett arbetstagarvänligt företag, skrev en tidning i USA.

Skanska – tvivelaktigt agerande i Argentina

Det svenska världsföretaget Skanska var för 4-5 år sedan engagerat i ett stort byggprojekt i Argentina som underleverantör till stora oljeföretag. Företagsledningen angrep facket och sparkade en facklig ledare vilket ledde till att hans organisation inledde en bojkottaktion mot företaget. Den fackliga internationalen ICEM tog itu med saken och anklagade Skanska för att använda Union-busting-metoder. Frågan löstes upp sedan ICEM vänt sig till företagsledningen.

Electrolux – sparkade facklig företrädare

Företagets dotterbolag i Ungern avskedade under 2011 en tjänsteman som var facklig företrädare. Han var talesman för de anställda i förhållande till företaget i en tvist om arbetstid, semestervillkor, med mera. Han sparkades med omedelbar verkan.

Aarhus Karlshamn AB – antifackligt agerande i USA

Det gamla Karlshamnsföretaget Karlshamns Mejeri som gjorde den första stora reklam-TV-succén med Karlshamns glass finns inte längre. Man vi minns ”Gott Gotti Gott Gott!”-reklamen. En del av företaget såldes och med den glass- och margarintillverkningen. Kärnan i det kvarvarande företaget, oljefabriken finns nu i ny skepnad och har i dag utvecklats till ett storföretag som heter Aarhus Karlshamn AB, registrerat och börsnoterat i Sverige. Det är

numera ett internationellt råvaruföretag specialiserat på vegetabiliska oljor, främst som matolja och matfetter. En ny ledning har slagit in på antifacklig verksamhet i USA.

Sommaren 2011 köpte Aarhus Karlshamn, som har huvudkontor i Malmö, företaget Golden Brands och dess anläggning i Kentucky, USA. Vid företaget finns en facklig avdelning inom AFL-CIO. Det gällande kollektivavtalet gick ut under hösten. Ett förslag till nytt avtal lades fram men förkastades av fackets medlemmar. Då inleddes en hätsk antifacklig attack från företagsledningen. Ledningen hotade medlemmarna att om de inte antog det försämrade avtalet så skulle de sparka de arbetare som förhandlat. En av dem fick också sparken sedan han avslöjat ledningens hot.

Mölnlycke Health Care – märkligt agerande

Det svenskbaseade företaget Mölnlycke Health Care har en fabrik i Bangkok i Thailand med 150 anställda som tillverkar sjukvårdsutrustning. Facket vid företaget försökte för en tid sedan förhandla fram ett kollektivavtal. Det ledde till ett märkligt agerande från företaget. 22 anställda, varav fyra var fackliga förtroendemän, fick sparken. En domstol har nu slagit fast att 18 av dem har rätt att få sina jobb tillbaka medan processen fortsätter för de fyra fackligt aktiva.

Oro i England – antifackliga metoder på väg in från USA

Det engelska facket har i en uppmärksamman rapport varnat för att amerikanska Union busting-konsulter har fått en rad uppdrag av olika storföretag i landet. Det var TUC, den engelska motsvarigheten till LO, som slog larm om att kända konsultföretag börjat hyras in för att stoppa facklig organisering. De bolag som pekades ut var relativt nya företag inom IT, telefon, flyg och olika tjänster, flera ägda av riskkapitalbolag. Ett av de konsultföretag som hyrts in, var The Burke Group, en grupp av konsulter som marknadsför sig som ”experter på att hindra facklig organisering”.

Redan 2006 försökte ASDA, Wal-Marts engelska dotterbolag, och en av de största varhuskedjorna i England stoppa företagets lagerarbetare att agera fackligt. Då visade sig de engelska lagarna och organisationerna vara så starka att ASDA tvingades backa från sitt antifackliga agerande.

ASDA har också skämt ut sig i en tvist med en anställd som skadats på jobbet. Det var en kvinna som halkat på ett krossat ägg på golvet och skadat ryggen. För att kontrollera hennes sjukdomstillstånd hyrde ASDA in privatdetektiver och ordnade kameraövervakning av kvinnan. I det fallet misslyckades företaget och fick betala den ersättning som de försökte slippa undan genom att spionera på henne.

Under 2010 avslöjades att sex stora byggföretag haft en hemlig gemensam svartlistning av arbetare. Företagen Balfour Beatty, Kier, Emcor, Whessoe, CB & I och SIAS Building Services hade låtit bygga en databas med namn på 3 200 arbetare som hade agerat fackligt och som man därför skulle hålla reda på. En konsult, en f d privatdetektiv hade skött registret på företagens uppdrag i 15 år. Han hade tidigare arbetat för den hemliga högerorganisationen Economic League.

I Sverige – försvaga facket

Svenska modellen på arbetsmarknaden

Sedan Saltsjöbadsavtalet träffades mellan SAF och LO 1938 talar man om den svenska modellen på arbetsmarknaden. Den innebär att fackföreningarna och arbetsgivarnas organisationer gemensamt förhandlar fram villkoren på arbetsmarknaden. Den lagstiftning som finns, t ex MBL, LAS, Semesterlagen, Förtroendemannalagen, m fl kan sägas vara ordningsregler som i stor utsträckning ger parterna möjlighet att avtala om egna villkor.

Det är en allmän uppfattning att politiker och andra utomstående inte ska lägga sig i de förhandlingar om kollektivavtal som parterna har ansvaret för. Från fackligt håll betraktas oftast försök utifrån att påverka innehållet i avtal eller förhandlingar om nya avtal som anti-facklig verksamhet, ett slags Union busting.

Ifrågasätta facket som organisation

På svensk mark är metoderna som syftar till att försvaga facket mycket mera sofistikerade än i USA och länder i t ex Asien och Latinamerika. Här hemma har en del krafter som mål att försvaga fackets position rent allmänt. Direkta öppna angrepp på fackets rätt att förhandla och teckna kollektivavtal sker sällan. De attacker mot facket som sker kommer från enskilda företag, vissa politiker, jurister och andra som inte alltid uppträder med den svenska modellen för ögonen.

Den främsta metoden i Sverige är att misstänkliggöra fackets motiv för sin verksamhet. Ett sätt är att driva omfattande och kostsamma processer som syftar till att urholka fackens rättsliga ställning. Det kan ske med hjälp av EU-rätten som inte alls är anpassad till svenska förhållanden och till de goda villkor för de anställda som de fackliga organisationerna i Sverige kämpat för under lång tid.

Ett annat sätt är att utomstående i olika sammanhang hävdar behovet av förändringar i fackliga avtal med arbetsgivarna utan att ha en ställning som medlem i den ena eller andra avtalsslutande organisationen. Det är vanligt att politiker står för sådana uttalanden. Några politiska partier har sådana mål i sina partiprogram.

Det förekommer att motpartsorganisationer i tysthet understödjer rättsprocesser som syftar längre än till att pröva tillämpningen av kollektivavtal eller att avgöra uppkomna tvister mellan arbetsgivare och arbetstagare. Sveriges medlemskap i EU och EU-rätten har möjliggjort flera sådana processer. Det är ett sätt att komma åt lagregler och förhållanden som under längre tid varit accepterade i Sverige. Liknande processmetoder är vanliga i Union busting-hemlandet USA.

Många fackmedlemmar anser också att regeringen Reinfeldt under sin regeringstid sedan 2006 målmedvetet agerat för att undergräva fackets ställning hos sina medlemmar. Det har

skett trots en retorisk framställning som påstår motsatsen. I olika sammanhang har företrädare för regeringspartierna framfört uppfattningar som liknar de angreppssätt som förekommer i USA. I några sammanhang har riksdagspolitiker medagerat i försök att misstänkliggöra facket.

Det är dock viktigt att komma ihåg att yttrandena som sådana inte kan angripas eftersom det tillhör den svenska yttrandefriheten att öppet framföra olika åsikter. I detta sammanhang handlar det endast om att värdera vad yttrandena står för och definitivt inte att angripa rätten att framföra dem.

Attackerna mot facket riktar sig i första hand mot LO och dess förbund och gäller bland annat att man förbehåller sig rätten att agera i politiska frågor. TCO och Saco angrips inte på samma sätt mycket beroende på att de är restriktiva i sitt agerande i frågor som är direkt partipolitiska.

Målet - att försvaga fackets legitimitet

Metod 1: Förneka fackets roll

Lång strid med Toys ”R” US

Den amerikanska Wal-Mart-modellen att överhuvudtaget inte acceptera facket och dess roll visades upp i Sverige 1994 när det multinationella leksaksföretaget Toys ”R” US etablerades i Sverige. Företaget försökte med Union busting-metoder se till att facket inte skulle få finnas. Företaget vägrade förhandla och att teckna kollektivavtal.

Företagets agerande i Sverige var typiskt anti-fackligt. Man skulle runda svensk arbetsrätt. De anställda gavs dåliga arbetsvillkor. De övervakades och flera avskedades godtyckligt. Deras anställningsavtal var undermåliga. Först sedan de anställda gått i strejk och backats upp av Handelsanställdas Förbund, flera andra fackförbund och allmänheten i en formlig köpbojkott vek sig företaget från sin amerikanska inställning och tecknade avtal. Trots en viss uppbackning av antifackliga krafter blev trycket för hårt. Företaget tvingades följa svenska spelregler på arbetsmarknaden.

Urban Outfitters

Urban Outfitters etablerade verksamhet i Sverige för några år sedan. Det är ett amerikanskt företag som främst är känt för funky fashion. I dag finns 176 butiker runt om i världen som säljer kläder, skor, accessoarer och heminredning. Företaget kantas av en rad skandaler i USA, en del med rasistiska förtecken medan andra handlar om upphovsrättsbråk. I Stockholm har man tagit över de anrika lokalerna på Biblioteksgatan i Stockholm där biografen Röda Kvarn tidigare låg. Adress Röda Kvarn Cinema. När facket ville förhandla om att träffa kollektivavtal för medarbetarna vägrade företaget att medverka. I stället fick alla 38 anställda

sparken. Sedan dess är butikens medarbetare anställda av bemanningsföretaget Academic Work som hyr ut dem till butiken.

ILO:s regler som är garant för förenings- och förhandlingsrätt

I många länder, bland annat i Asien, Latinamerika och Afrika förvägras anställda grundläggande rättigheter som är internationella och accepterade av stater, företagare och anställda som medlemmar i trepartsorganisationen och FN-organet ILO.

ILO, Internationella Arbetstagarorganisationen, är FNs äldsta fackorgan som har verkat inom världsorganisationen sedan starten 1946 och successivt lagt fast en rad konventioner som nästan alla FN-länder förbundit sig att följa.

Två av dessa konventioner, nr 87 och 98, garanterar de anställda rätt att organisera sig fackligt eller på annat sätt och att förhandla kollektivt med arbetsgivaren. Många svenska företag som är verksamma som tillverkare eller beställare i andra länder har rundat reglerna från ILO-konventionerna ofta med hänvisning till den praxis som gäller i det land där verksamheten bedrivs.

Med en strikt tillämpning av ILOs centrala konventioner kan man säga att varje försök att sabotera kollektivavtalsrätten är att betrakta som ett slags Union busting. Det är ett sätt att förneka de anställdas rätt att påverka sina arbetsvillkor, att förneka rätten att agera kollektivt.

Fackliga föreningar sitter trångt i stora delar av världen. I 2011 års rapport över kränkningar av fackliga rättigheter, som sammanställs av ”världsfacket”, Internationella Fackliga samorganisationen, redovisas hur facket i många länder utsätts för hårt förtryck av regeringar och arbetsgivare. Under 2010 dödades 90 personer och 75 hotades till livet på grund av fackligt engagemang. Det rapporteras om tusentals gripanden och avskedanden. Sverige är nästan förskonat från den typen av hård och drastisk förföljelse av fackligt verksamma personer.

Metod 2: Misstänkliggöra facket hos medlemmarna

Ibland riktas öppna angrepp mot LO och dess fackförbund med syfte att försvaga organisationernas demokratiska legitimitet. Ibland förekommer mycket väl uttänkta angrepp med närmast försåtliga uppfattningar. Det är ofta frågan om synpunkter som ytligt sätt är en diskussion om fackets framtid, men som rymmer tankegångar som syftar till att ifrågasätta fackets inre verksamhet och dess legitimitet. Här är två exempel där man vill ta bort fackets självständighet.

Folkpartiet – ifrågasätter legitimiteten hos LO och fackföreningar

Folkpartiet Liberalerna publicerade under augusti 2010 en rapport med titeln ”Partibidrag 2007-2010”. Udden i den var riktad mot socialdemokraterna och partiets samverkan med LO. Den behandlade förvisso Europarådets kritik mot den bristande lagstiftningen i Sverige om partibidrag. Men målet var ett annat. Grunden var bland annat en utredning om LOs stöd till

SAP som riksdagens utredningstjänst gjort på uppdrag av folkpartiets riksdagsledamot Carl B Hamilton.

En central fråga i rapporten är ett ifrågasättande av LO och de lokala organisationernas rätt att besluta om sina egna angelägenheter. Den uppfattning som sprids är att facket inte har rätt att fatta vissa beslut även om det skett på stadgeenlig grund. Det framhålls bland annat: ”Det blir demokratiskt helt ohållbart för LO att ge massivt stöd till bara ett visst parti, socialdemokraterna, om en majoritet av dess medlemmar inte skulle rösta på det partiet.”

Det kan sägas vara en form av Union busting att angripa facket för att inte sköta sin interna demokrati och påstå att denna demokrati är ”ohållbar”.

Den nya välfärden – bort med facket

Tankesmedjan Den nya välfärden har sedan länge ett ”förslag till ny arbetsrätt”. Det innebär att facket ska avskaffas. Den viktigaste punkten i programmet är att ”alla rättigheter ska tillkomma individer, alltså enskilda företag och anställda, inte organisationer”. Företagare och anställda ska själva komma överens om vad som ska gälla. Facket ska inte få finnas i sin huvudsakliga uppgift att träffa kollektivavtal.

Denna uppfattning är grundbulten i tankesmedjans uppfattning om arbetslivet. Den återkommer sedan i olika varianter med målet att få bort facket och dess rätt att förhandla om kollektivavtal, ett Union busting-tänkande, att sätta stopp för fackets rätt att företräda sina medlemmar.

Metod 3: Kampanjer med mediernas hjälp

Salladsbar centrum i antifacklig kampanj

En salladsbar i Göteborg som inte ville teckna kollektivavtal blev en lyckad ”försvaga facket”-kampanj som fick starkt stöd av ett stort medieintresse. Det som lyfte frågan var metaforen om den lilla människan mot den stora stygga vargen, facket.

LO-förbundet Hotell och Restaurangfacket försökte under 2006 få restaurangerna i Göteborg att teckna kollektivavtal. Det gick hyfsat tills man stötte på salladsbaren Wild'n Fresh vars ägare Sofia Apelgren sade ifrån att hon inte vill ha något avtal. Hon hade då en enda anställd som inte var med i facket.

Hotell och Restaurang beslöt att blockera salladsbaren enligt gällande regler i MBL och ställde ut blockadvakter som bland annat berättade om blockaden för tilltänkta besökare. Plötsligt blev medierna intresserade och berättade om striden och snart var affären en förstasideshistoria i dagstidningar i hela landet med artiklar som gav stöd åt salladsbaren mot facket. Det förstärktes av att facket inte förstod medielogiken och gick med på att göra frågan till en stor och principiell sak. Flera borgerliga politiker hoppade in i debatten och tog ställning mot fackets krav på kollektivavtal. De sköt bland annat in sig på att ingen av de av och till deltidsanställda var med i facket.

Men facket hade bra på fötterna. I en utredning som advokaten Toivo Öhman gjort visades det att villkoren för de anställda var sämre än i kollektivavtalet. Men det hjälpte inte i medierna.

I bakgrunden fanns juristerna i Centrum för rättvisa som hjälpte Wild'n Fresh mot facket. Man lät advokatbyrån Mannheimer Swartling utreda anställningsvillkoren för de fyra personer som var eller hade varit anställda i företaget. Med utgångspunkt i resultatet hävdades raka motsatsen till fackets utredning, att de anställda hade bättre villkor än i kollektivavtalet. Detta påstående gavs stort utrymme i medierna.

Konflikten om kollektivavtalsfrågan fann aldrig någon lösning förrän en ny ägare tagit över salladsbaren. Barens ägare valde att sälja företaget efter fyra månaders kamp. Som köpare anmälde sig centerriksdagsmannen Fredrick Federley och hans goda vän Dominika Peczynski, sångare och PR-kvinna. De ville föra kampen mot facket vidare. De hade i Union busting-anda uttalat sig på flera sätt om blockaden. Fredrik Federlev kallade fackets krav på kollektivavtal för "maffiametoder". De fick dock inte köpa Wild'n Fresh. Därmed försvann mediernas intresse för salladsbaren och kampen mot facket. För den gången.

Kampanj mot kollektivavtal blir företagsfiasko

De två kompanjonerna Fredrick Federley och Dominika Peczynski gick vidare tillsammans med Jonas Mårtensson i ett nytt projekt när de inte fick köpa salladsbaren i Göteborg. De startade en liknande verksamhet i Stockholm, "En salladsbar" i en förhyrd lokal på Birger Jarlsgatan 22 i centrala Stockholm.

Ett av deras mål var att väcka uppmärksamhet i medierna och att "bevisa för omvärlden att det går alldeles utmärkt att driva restaurangverksamhet utan kollektivavtal", som Dominika Peczynski uttryckte det. Starten skedde i maj 2007 under stort medieintresse. Trots strålande publicitet i antifacklig anda höll det bara några månader. Sedan var det slut. Den 31 juli 2007 satte de företaget i konkurs. Tillgångarna var då 8 589 kronor och skulderna 573 269 kronor.

De hade gjort många till förlorare på sin verksamhet. Leverantörerna fick inte betalt för varor och tjänster på sammanlagt 159 000 kronor. Åtta personer blev av med jobbet och staten fick gå in och betala cirka 65 000 kr i uteblivna löner till dem via den statliga lönegarantin. Dessa pengar gick till två släktingar och vänner som utgjort de anställda.

I en tvist med hyresvärderna tvingades Fredrick Federley och Dominika Peczynski senare betala 150 000 kr vardera i en förlikning för att inte riskera miljonskadeståndsbelopp i en rättegång om saken.

Det som startade som ett Union busting-projekt i medierna blev ett entreprenörsfiasko som utomstående till slut fick betala en stor del av.

Medier i Union busting-anda

I medierna förekommer ofta ställningstaganden som är ett slags Union busting. Ett exempel är hämtat på Dagens Nyheters ledarsida 2004. I anslutning till en process i EG-domstolen i Kellermannsfallet skrev chefen för ledarsidan Peter Wolodarski om fackets roll som han

kallade ”en härva av rättslöshet, utpressning och fackligt maktmissbruk”. Så kunde han summera före domen. Med det blev ingen dom mot facket, och något fackligt missbruk slogs inte heller fast. Så fungerar en svensk Union busting-publicitet.

Metod 4: Ideologiska domstolsprocesser mot kollektivavtal

En vanlig Union busting-metod i USA är att dra facket och dess medlemmar inför domstol med syftet att med långa och vidlyftiga processer försvaga fackets position. Det kan sägas vara en metod som till viss del kommit till användning i Sverige på senare år. Med utnyttjande av EU-rätten och Europadomstolar har man försökt attackera avtal och regler som länge varit accepterade och i flera fall prövats och godtagits av Arbetsdomstolen. Udden har bland annat riktats mot kollektivavtalens ställning som en garanti mot underbudskonkurrens och lönedumping.

I kombination med dessa juridiska processer som arbetsgivarintressen på olika sätt understödjer sker en aktiv mediebearbetning så att det ska framstå som om facket bedriver en närmast suspekt verksamhet. Det har till och med förekommit att själva argumentationen i rättsprocesser förs fram i form av debattartiklar i pressen innan rättegången inletts. Målet är alldeles tydligt att påverka den allmänna opinionen mot facket. Målen drivs till Europeiska domstolar ytterst i syfte att få dessa att inskränka den svenska konflikträtten, hävdar advokaterna Peter Kindblom och Ulf Öberg som ofta anlitas som ombud av Byggnadsarbetareförbundet.

Flera av domstolsprocesserna rör byggbranschen och de lönegranskningsavgifter som facket träffat kollektivavtal om. Enligt avtalen skulle arbetsgivaren betala in 1,5 procent på lönesumman till Byggnads för varje arbetare, medel som skulle användas till granskning av lönerna. Avgifterna har angripits i olika domstolar i många år trots att de baserat sig på gällande kollektivavtal. En rad jurister har fört olika processer och tagit hjälp av Europarätten för att få stopp på avgifterna. I dessa processer har bland annat ingått försök att skandalisera facket via medierna, ett slags Union busting.

Det intressanta är att i flera fall har de arbetsgivarorganisationer som tecknat kollektivavtal som gett facket rätten att ta ut sådana avgifter bekostat processerna mot systemet. Med hjälp av debattartiklar och uttalanden har man försökt att misstänkliggöra facket. Det började 2001 och har sedan fortsatt med flera domstolsförfaranden med omfattande processkostnader som följd. I själva verket är det ett egendomligt sätt att komma åt något som arbetsgivarna träffat kollektivavtal om.

Fyra processer mot Byggnads hjälpte inte

Ett företag i byggbranschen med åtta anställda stämde under 2001 Byggnadsarbetareförbundet inför Arbetsdomstolen för att stoppa granskningsavgifterna. Bakom processen stod Sveriges Bygginstrumenter som tecknat avtalet som var grunden för avgifterna. Den processen följdes av tre andra under 2003. I samtliga fall förlorade arbetsgivarna. Arbetsdomstolen kom fram till att Byggnadsarbetareförbundet hade rätt att ta ut avgifterna enligt gällande kollektivavtal.

Efter bakslaget under 2001-03 grep Svenskt Näringsliv in och förde frågan vidare till Europeiska kommittén för sociala rättigheter. Nu var angreppsättet delvis ett annat, avgifterna ansågs inte gå till avsett ändamål utan till ”viss facklig verksamhet”. Men kommittén tyckte inte som arbetsgivarna, facket hade rätt att ta ut avgifterna även av oorganiserade.

Vantolkning av Europadom grund för fortsatt attack

Grundfrågan om granskningsavgifterna fördes under 2005 vidare av arbetsgivarnas och deras juridiska rådgivare till Europadomstolen. Hade man inte lyckats i Arbetsdomstolen så fanns det kanske större möjlighet i Bryssel. Frågan prövades av domstolen i ett mål som kallas ”Tommy Evaldsson and Other vs Sweden”. Målet gällde fem oorganiserade byggnadsarbetare. Deras advokater hävdade att avgifterna kunde likställas med ett påtvingat medlemskap och att de togs ut med utnyttjande av en förbjuden negativ föreningsrätt.

Domen som kom den 13 februari 2007 har tolkats på olika sätt. Den har använts i opinionsbildande syfte mot facket och blev en grund för fortsatta rättsprocesser. Det har sagts av arbetsgivarintressen att domstolens beslut innebar att avgifterna förklarats vara olagliga eftersom de i det prövade fallet inte varit förenliga med sitt syfte. Men den tolkningen handlar endast om det fall som prövats och är långt ifrån en sammanfattning av beslutet. I själva verket godkändes avdragen med restriktionen att de måste uppfylla ett legitimt intresse, att de måste gå till granskning och inte till allmän facklig verksamhet. Gör de det så ska det accepteras att de tas ut även från oorganiserade enligt gällande kollektivavtal.

De jurister som är aktiva i kampen mot fackets position och speciellt mot granskningsavgifterna har en annan uppfattning. De har påstått att domen från Europadomstolen innebär att systemet med avgifterna fällts. En sann Union busting-glidning eftersom granskningsavgifterna för de arbetare det gällde faktiskt ansågs tillåtliga under vissa förutsättningar. Dessutom visade det sig, dock efter det att domen fallit, att ingen av arbetarna i målet hade betalat någon avgift.

Resultatet av processen och en stark kampanj från arbetsgivarhåll med starkt genomslag i medierna fick till resultat att Byggnadsarbetareförbundet efter domen övergav systemet med granskningsavgifter.

Process mot Kommunal om avgifter för trädgårdsarbetare

Juristerna i Centrum för rättvisa driver ett ärende som rör Kommunalarbetareförbundet och ett antal trädgårdsanläggare i Helsingborgstrakten. I trädgårdsarbetarnas namn har juristerna i en mycket innehållsrik stämmingsansökan krävt skadestånd av Kommunalarbetareförbundet för att man tagit ut granskningsavgifter av några oorganiserade arbetare, till stor del dock återbetalda. Frågan om granskningsavgifterna aktualiserades redan 2006 och är nu föremål för en helt ny process i Helsingborgs Tingsrätt som kan väntas pågå under lång tid, kanske i flera år. Nu kräver juristerna att Kommunal ska betala skadestånd till trädgårdsarbetarna. Kommunal tar i dag inte ut några granskningsavgifter.

Företag slutade följa kollektivavtal – facket tvingades gå till AD

Under större delen av december 2011 pågick domstolsförhandlingar i ett mål där Svenska Elektrikerförbundet tvingats stämma Elektriska Installatörsorganisationen, EIO och några medlemsföretag sedan dessa slutat betala granskningsavgifter till facket trots att de var skyldiga till det enligt gällande kollektivavtal.

Laval-blockad vändes till attack mot svenska kollektivavtal

En av fackets grundläggande uppgifter är att förhindra underbudskonkurrens, lönedumping, att arbetsgivare utnyttjar möjligheten att erbjuda arbete med låga eller orimligt låga löner. I den andan försökte Byggnadsarbetareförbundet under slutet av 2004 förhandla med ett lettiskt företag som fått i uppdrag av Vaxholms kommun att bygga om en skola. Men företaget vägrade teckna avtal med förbundet och helt följdriktigt vidtogs blockad och sympatiåtgärder mot företaget L&P Baltic Bygg AB, dotterbolag till lettiskregistrerade Laval un Partneri Ltd.

Flera incidenter inträffade under blockaden och den blev en stor sak i medierna med udden riktad mot Byggnads och förbundets utplacerade blockadvakter. Frågan om lagligheten prövades i december samma år i Arbetsdomstolen som i ett interimistiskt beslut gav åtgärderna godkänt. Blockaden var lagenlig.

Så långt är händelseförloppet enkelt, men därefter inleddes det rättsliga och politiska efterspelet som pågår fortfarande. Och Union busting-metoden att driva juridiska processer i domstolarna så långt det någonsin är möjligt för att med juridikens hjälp minska fackets inflytande har lyckats bra. På flera sätt har fackets möjligheter att agera mot lönedumping försämrats på grund av Laval-processerna.

Arbetsdomstolen behandlade frågan på nytt sedan det lettiska moderbolaget Laval un Partneri Ltd tagit över och stämt Byggnads eftersom det svenska dotterbolaget försatts i konkurs. Återigen skulle lagligheten behandlas. I detta skede beslöt Arbetsdomstolen att på arbetsgivaradvokatens önskan föra frågan vidare till EG-domstolen för vägledning.

Efter några år kom EG-domstolen fram till att Byggnads stridsåtgärder stred mot EG-fördragets förbud mot inskränkningar i den fria rörligheten för tjänster inom EU. Svenska rättsregler i frågan dög inte.

När sedan Arbetsdomstolen på nytt slutgiltigt prövade frågan under 2009 så bytte domstolen uppfattning och ansåg att den konflikt man godkände 2004 nu var olaglig. Beslutet fattades av en oenig domstol som också dömde Byggnads och Elektrikerförbundet att betala skadestånd och rättegångskostnader även för Lavals advokat, vilket innebar att Svenskt Näringsliv fick tillbaka förskottade pengar. I själva verket drevs nämligen hela processen mot Byggnads såväl i Arbetsdomstolen som tidigare i EG-domstolen av Svenskt Näringsliv som garanterade kostnaderna för advokat Anders Elmérs arbete. Företaget Laval var bara ett instrument i sammanhanget.

EG-domstolens beslut innebar att en del svenska arbetsrättsregler sattes ifråga. En särskild utredning tillsattes av regeringen. Därefter beslöts av en borgerlig riksdagsmajoritet att genomföra förändringar i lagstiftningen som gör det svårare för svenska fackliga organisationer att agera mot misstänkt lönedumpning. Finns det ett utländskt kollektivavtal för personal som arbetar i Sverige kan facket inte längre ingripa med stridsåtgärder för att kräva ett svenskt kollektivavtal.

Men sista ordet är inte sagt. Så sent som under senhösten 2011 beslöt riksdagen att uppdraga åt regeringen att skyndsamt tillsätta en ny utredning med syfte att tillskapa regler så att svenska kollektivavtal ska kunna gälla för alla som arbetar i Sverige.

Trots den försvagning av den svenska kollektivavtalsrätten som nåddes av fackets motståndare lever alltså frågan vidare. Den kommer tillbaka på politisk nivå på flera sätt.

LO och TCO har i en anmälan väckt frågan om svenska statens inskränkningar i kollektivavtalsrätten är förenliga med ILOs regelbok. Konventionerna om organiseringsrätt och rätten att förhandla om kollektivavtal utan inskränkningar får inte sättas åt sidan såsom skett, hävdar LO och TCO. Frågan har behandlats vid flera tillfällen i en expertkommitté inom ILO. Den har underkänt den svenska regeringens svar på de frågor som ställts och begärt förnyat besked, som måste lämnas senast strax efter sommaren i år.

Liten byggnadsfirma används för långvarig attack mot facket

I Linköping drev Henrik Gustavsson, en ung byggnadsnickare, en enskild firma som han sedan omvandlade till aktiebolaget HGS Bygg AB. Företaget genomförde reparationer, ombyggnader och nyproduktion av småhus. Bolaget visade förlust under sitt första verksamhetsår som avslutades på våren 2006. Dessförinnan hade förlusterna varit mycket stora i den enskilda firma som Gustavsson drev. Han hade praktiskt taget inga inkomster från firman och deklarerade stora underskott i näringsverksamhet.

En anställd som var medlem i Byggnads vände sig till förbundet för att få hjälp. Det resulterade bland annat i att förbundet försökte teckna kollektivavtal med HGS bygg. Utan resultat. Gustavsson vägrade gå med på att lösa kollektivavtalsfrågan. Han ville inte heller gå med i Sveriges Byggindustrier eftersom han ansåg att de ägnade sig åt politisk verksamhet. I juni 2006 beslöt Byggnads om blockad mot företaget. Den sattes i verket, vilket dock inte ledde till någon överenskommelse om kollektivavtal.

I början av blockaden blev Gustavsson uppraggad av juristerna i Centrum för rättvisa som erbjöd sig att driva en rättsprocess mot Byggnads och betala alla kostnader. Förutsättningen var att han bland annat höll ut med sitt nej till kollektivavtal med motiveringen att han inte ville acceptera Byggnads krav som innebar att förbundet hade rätt att ta ut en lönegranskningsavgift. I dag mer än fem år senare pågår striden. Henrik Gustavsson driver med juristernas hjälp en rättsprocess mot Byggnads. De står för alla eventuella kostnader som kan drabba honom.

Affären är ett typiskt Union busting-förfarande mot facket med rättsväsendet som instrument. Centrum för rättvisas jurister beslöt att driva Gustavssons ärende med biavsikten att få stopp

på Byggnads rätt enligt svenska kollektivavtalsregler och avtal med Sveriges Byggindustrier att ta ut granskningsavgifter även av oorganiserade.

Tvisten hamnade i Arbetsdomstolen sedan Byggnads stämde av HGS Bygg och juristerna. Domstolen förklarade dock i ett interimistiskt beslut att stridsåtgärden var lovlig.

Senare krävde Centrum- juristerna att Arbetsdomstolen i en huvudförhandling skulle förklara att stridsåtgärderna mot HGS Bygg AB var otillåtna. De ansåg att blockaden inte omfattades av det grundlagsskydd som finns för fackliga stridsåtgärder ”eftersom syftet uteslutande är politiskt”. Facket påstods ha kränkt den negativa föreningsrätten enligt Europakonventionens skydd för mänskliga rättigheter.

Nu blev det aldrig någon prövning i sak i arbetsdomstolen då företaget HGS AB till slut tecknade ett hängavtal med Byggnads som inte innehöll betalning av granskningsavgifter. Målet i arbetsdomstolen återkallades i sak, av juristerna och företaget. Snart därefter gick HGS Bygg AB i konkurs.

Efter diverse manövrar driver juristerna i Centrum för rättvisa ett nytt mål i Henrik Gustavssons namn. Kravet är att tingsrätten i Stockholm ska besluta att Byggnads ska bli skyldigt att betala Gustavssons personliga förluster på grund av konkursen. De anser att det är Byggnads som orsakat bolagets konkurs. Kraven tillbakavisas av Byggnads som ogrundade. En långvarig juridisk process är att vänta sedan tingsrätten i Stockholm beslutat att begära ett besked från Högsta domstolen om det är tingsrätten eller Arbetsdomstolen som ska pröva frågan.

Attack i Europadomstolen mot den svenska arbetsrätten

Det var ett enkelt krav i maj 1997 från Industrifacket på konfektionsföretaget AB Kurt Kellermann att teckna kollektivavtal som ledde till processer som skulle komma att pågå i mer än i sju år. Företaget sade nej till att teckna kollektivavtal varpå facket utfärdade en blockad av företaget. Blockadlappar delades ut till kunderna i en butik i PUB-huset i Stockholm.

Det fanns dock ett problem i sammanhanget, butiken ägdes inte av AB Kurt Kellerman, som facket trodde, även om företagets kläder såldes där. När ombudsmännen fick klart för sig att affären drevs av företaget Walds mode så upphörde deras utdelning och de lämnade butiken i fred.

Advokaten Jens Tillqvist drev sedan processer mot facket i domstolarna. Vem som betalade hans kostnader är oklart, men han var ombud för både Kurt Kellermann och Walds mode.

I grundfrågan om blockaden var tillåten eller ej godkändes Industrifackets blockad av Arbetsdomstolen, åtgärden var laglig. Men processen fortsatte. Advokaten vände sig till Europadomstolen där frågan behandlades på nytt. Han hävdade att Arbetsdomstolens lekmannadomare inte var opartiska och därför hade dömt till Industrifackets fördel. Han ansåg att domstolens sammansättning stred mot en paragraf i konventionen om de mänskliga

rättigheterna. Men det blev ett bakslag. Europadomstolen ansåg att sammansättningen i arbetsdomstolen hade varit acceptabel. Några mänskliga rättigheter hade inte åsidosatts.

I en annan process stämde han facket och dess ombudsmän för att ha agerat vårdslöst när de delade ut lappar utanför Walds Modes butik. Företaget krävde skadestånd för att man drabbats av minskad försäljning. Den processen prövades både i tingsrätt och hovrätt medan Högsta domstolen inte tog upp fallet. Advokat Jens Tillqvist och Walds mode förlorade processerna. Han hade dock passat på att kalla ombudsmännen för ”pajaser utan yrkesskicklighet”.

Frågan är vem som betalade Kellermann-processen eftersom företaget som det gällde var i konkurs när de genomfördes. I vems intresse drevs de två målen?

Juristerna bakom processerna – vem betalar?

Det finns ett antal advokater och andra jurister som agerar i de processer som har karaktären av att inte enbart pröva en rättsfråga utan även har till syfte att påverka allmänhetens inställning till facket.

I advokatkåren finns det många som åtar sig uppdrag i arbetstvister både på arbetsgivarsidan och på de anställdas sida. Dessa uppdrag kan gälla olika anställningsfrågor som t ex uppsägningar och andra tvister. Går tvisterna till rättegång sker de i tingsrätten om de anställda inte är fackligt ansluta. Ett eventuellt överklagande sker dock till Arbetsdomstolen som sista instans. En del advokater driver mål i Arbetsdomstolen som ombud åt arbetsgivare- eller löntagarorganisationer.

De processer som syftar till att ändra den svenska rättsordningen med hjälp av Europadomstolar har genomförts av ett fåtal jurister, i några fall på uppdrag av olika arbetsgivarorganisationer. Flera av de processer som är riktade mot fackets ställning på arbetsmarknaden genomförs av ombud som är ideologiskt orienterade i frågor om relationerna arbetsgivare-arbetstagare. I flera fall är det frågan om ett Union busting-liknande agerande. Juristerna från Centrum för Rättvisa har tagit ett tydligt ställningstagande mot en del av fackets roll inom ramen för den svenska modellen. Det är i sammanhanget oklart vilka intressen som finansierar deras mål i domstolarna.

Juristen Magnus Calais har i en debattartikel i Dagens Industri, som refererats i domstolsinlagor beskrivit den Union busting-teknik som används:

”I stället för förhandlingar mellan arbetsmarknadens parter eller genom lagändringar i Sveriges Riksdag, förväntar sig ideologiskt präglade ombud att Europeiska domstolar skall ”reformera” Sverige, när deras finansiärer inte har fått gehör för förändringar på en demokratiskt förankrad väg”.

1. Advokaterna som processar för att reducera fackets roll

De särskilt uppmärksammade mål där andra europeiska länders svagare arbetsrätt och EG-ätten utnyttjats för att ifrågasätta svenska förhållanden mellan arbetstagare och arbetsgivare har drivits av en handfull advokater.

Jens Tillqvist är advokat och VD på advokatfirman Cederqvist och den som agerat i flera fall mot facket både i svenska domstolar och i Europadomstolen. Han drev processen i fallet Kellermann via Arbetsdomstolen och till Europadomstolen. Han yrkade att domarna skulle förklara att den svenska Arbetsdomstolens sammansättning stred mot den europeiska konventionen om mänskliga rättigheter. När domen kom 2004, sju år efter det att processen startade, slogs fast att det inte var något fel på att Sverige hade en speciell arbetsdomstol.

Han har fortsatt att åta sig mål som syftar till att tränga tillbaka facket, nu senast som ombud i målet mellan Elektrikerförbundet och Elektriska Installatörsorganisationen, EIO. Han står för försvaret av EIO och en rad entreprenadföretag för att de slutat betala granskningsavgifter enligt gällande kollektivavtal.

I Evaldssonmålet var det framförallt advokat Percy Bratt som var ombud tillsammans med advokaten Jan Södergren. Med sig i Europadomstolen hade de också juristen Clarence Crafoord från Centrum för rättvisa.

Det mycket uppmärksammade Laval-ärendet drevs från början i Arbetsdomstolen till slutet i EG-domstolen av advokat Anders Elmér på uppdrag av Svenskt Näringsliv. Den verkliga parten Laval un Partneri hade inga ekonomiska resurser att driva målet.

Anders Elmér är en välkänd arbetsrättsjurist, numera som företrädare för parter på arbetsgiversidan. Tidigare var han anställd på den fackliga sidan. Han har varit förbundsjurist hos SKTF, nuvarande Vision, LO och SIF, nuvarande Unionen. Han är medförfattare till en populär bok om Lagen om anställningsskydd.

Tillsammans med advokat Lars Hartzell, som hade en liknande bakgrund lämnade de 1988 den fackliga sidan och startade advokatbyrå, Elmzell Advokatbyrå AB, som åtar sig uppdrag från olika klienter.

2. Ideologiska jurister strider mot facket

Huvudpersonerna i Centrum för rättvisa – en samlingsstiftelse, är juristerna Gunnar Strömmer och Clarence Crafoord, även om Strömmer numera har lämnat VD-skapet i organisationen. Han driver dock vidare processer som han varit med om att inleda och sitter i stiftelsens styrelse och arbetsutskott.

Stiftelsen bildades 2002 med Stiftelsen Fritt Näringsliv, (Timbro) som fadder och huvudfinansiär. Flera personer med anknytning till näringslivets storföretag har bidragit med ekonomiska resurser. Insamling sker också via 90-konto. Målet är att stärka medborgarnas individuella fri- och rättigheter. Det sker med hjälp av rättsprocesser, opinionsbildning, utbildningsinsatser, viss forskning, med mera.

Ett av målen för stiftelsen gäller föreningsfrihet. Det är inom den ramen som facket har attackerats. Processerna har riktat in sig mot facket och främst på frågan om den negativa föreningsrättens roll, d v s att en medborgare ska ha rätt att stå utanför en förening och inte utsättas för något tvång.

De processer mot facket som genomförts har som vi sett bland annat riktats mot de granskningsavgifter som Byggnads och Kommunal har haft rätt att ta ut av medlemmar och oorganiserade enligt kollektivavtal med sina arbetsgivarpartier. Men man gav även understöd till salladsbaren Wild'n Freshs kamp mot Hotell och Restaurangfacket.

Gunnar Strömmer är nyckelpersonen i verksamheten. Han var tidigare ordförande i Moderata Ungdomsförbundet och startade Centrum för rättvisa efter sin avgång. Han har nu gått vidare till advokatbyrån Gernandt & Danielsson som rådgivare. I dag är Clarence Crafoord VD. Det är de två som tillsammans har drivit processerna mot facket. Ny i de pågående ärendena är juristen Sebastian Scheiman.

Byggnads advokater Peter Kindblom och Ulf Öberg har i anslutning till den pågående processen om Henrik Gustavssons byggbolag skrivit att Centrum för rättvisas processer är oansvariga.

”Att processa med hjälp av externa finansiärer och därigenom driva er egen klient ut från marknaden och i konkurs, i syfte att få upp ett pilotmål i Europeiska domstolar är och förblir oetiskt”.

På senare år får man hjälp av den stora advokatbyrån Mannheimer Swartling som på ideell basis bidrar med olika rättsutredningar. Stiftelsens större bidragsgivare bidrar ofta under en treårsperiod. Resultat av insamlingarna har inneburit att verksamhet kunnat bedrivas för en kostnad på 5-6 miljoner kr per år.

Centrum för rättvisa har som mål att påverka arbetsmarknaden. I en programförklaring skriver man bland annat:

”När fack och arbetsgivare hoppar över turordningen i LAS och gör upp om vilka som ska få sparken händer det att anställda som inte är med i facket blir diskriminerade. Och ibland går fackliga blockader mot företag över gränsen genom att till exempel ha som mål att driva igenom olagliga kollektivavtal, eller sakna en rimlig balans mellan mål och medel.”

Metod 5: Politiska kampanjer med tydligt mål

En del arbetsgivarorganisationer, politiker, mediepersoner och kändisar gör ibland offentliga utspel som har ”försvaga facket”-karaktär, det vill säga att sprida ofördelaktiga uppgifter som är speciella angrepp på facket. Och då avses inte vanligt kritik mot fackligt agerande utan attacker som syftar till att ifrågasätta fackets legitimitet. En del påhopp och invektiv hör hemma i den här rapporten liksom politiska beslut som riktas ensidigt mot facket och dess medlemmar.

Politiska förslag för att marginalisera facket

Moderaternas gamla politik mot facket ”lades undan” när makten hägrade. Under en följd av år före omvandlingen av moderaterna till det som kom att kallas ”Nya moderaterna” och som gav styrka till allianspartierna att vinna regeringsmakten 2006 önskade partiet att kraftigt reducera den svenska modellen på arbetsmarknaden och framförallt minska fackets inflytande.

I partimotioner vid flera riksdagar under 2000-talets första år föreslogs att kollektivavtalen i praktiken skulle avskaffas. De skulle komma i andra hand. Avtal skulle istället i första hand tecknas mellan en arbetstagare individuellt och arbetsgivaren. De skulle fritt reglera sina mellanhavanden. Arbetsdomstolen skulle avskaffas. Vidare skulle anställningsvillkoren och arbetstiden inte regleras i lag utan ”arbetstiden både i anställningens längd och vad gäller timmar per dag och vecka, ska kunna avtalas fritt.” Lagbegränsningar av nattarbete skulle tas bort. I moderaternas politik ingick också att avskaffa LAS och att ta bort det tolkningsföreträde som finns i MBL i vissa frågor. Här kan man notera att moderaternas nuvarande gruppledare i riksdagen Anna Kinberg Batra stod som en av undertecknarna. Förslagen har inte upprepats under regeringstiden.

Regeringsalliansens centrala beslut om arbetsmarknaden

Från och med 2007 avskaffades arbetstagarnas rätt att göra avdrag för avgifterna till facket och A-kassan. Avdragsrätten hade tillkommit för att skapa likabehandling i statens villkor för arbetsgivarernas och de anställdas organisationer. Regeringen Reinfeldt som tillträdde 2006 beslöt att inte förhålla sig neutral mellan facket och arbetsgivarna utan tog bort avdragsrätten för löntagarna men behöll gynnet av arbetsgivarna.

En åtgärd direkt riktad mot stora delar av facket var de omfattande förändringar som genomfördes i arbetslöshetsförsäkringen med början 2007. Regeringens och riksdagens beslut ledde till att det blev mycket stora skillnader i kassornas avgifter. För vissa kassor stannade avgiften strax under 100 kr i månaden medan anställda i förbund med många lågavlönade fick avgifter på cirka 400 kr i månaden. Regeringens beslut som var riktat mot vissa fackförbunds medlemmar ledde till att nära en halv miljon löntagare lämnade arbetslöshetsförsäkringen. I bägge frågorna kan man tala om en Union busting-liknande politik riktad mot fackliga medlemmar och vissa fackförbunds arbetslöshetsförsäkringar.

Unionens chefsekonom Daniel Lind skrev i en rapport 2010 om regeringen Reinfeldts åtgärder på arbetsmarknaden:

”Den kanske tydligaste attacken mot det svenska samhällsbygget är den långsiktiga strategin att försvaga de fackliga organisationerna.”

”För det första har man slopat avdragsrätten för fackligt medlemskap. Eftersom arbetsgivarna inte använder beskattade medel för medlemskapet i sina organisationer innebär detta en högst medveten orättvisa.”

”Det är ett sätt av regeringen att inte iaktta neutralitet mellan parterna på arbetsmarknaden. Ett annat är den höjning av a-kasseavgifterna för vissa fackförbund som beslöts av regeringen. Den differentiering som det innebar är en attack mot den svenska modellen, att arbetslösheten ska finansieras solidariskt.”

Centerpartiet attackerar kollektivavtalsrätten och facket

Centerpartiet vill ta bort anställningsskyddet för ungdomar under 26 år. Unga personer ska kunna ingå ett eget frivilligt avtal med en arbetsgivare. Det ska ske genom att regler i LAS ska förändras, men det innebär samtidigt att fackets rätt att träffa kollektivavtal om löner och anställningsvillkor måste avskaffas. Därmed är det frågan om ett förslag som i hög riktning mot facket och dessutom står i strid med de grundläggande ILO-reglerna som Sverige som stat har skyldighet att följa.

I ett delprogram för partiet anges följande målsättning som måste karaktäriseras som ett dubbelspel, att stå på två ben, att stå bakom facket men att också ha bort stora delar av det.

”Centerpartiet ser stora fördelar med politiskt obundna fackföreningar med lokal förankring som ser till medlemmarnas bästa. Tyvärr är det vanligt att den fackliga makten missbrukas i politiska syften vilket drabbar både småföretagare och enskilda medlemmar hårt. Omorientering är nödvändig för att de fackliga organisationerna ska fortsätta spela den omistliga roll de genom åren har haft för svensk arbetsmarknads utveckling. Facket har en viktig roll i samhällsutvecklingen även framöver. Sverige behöver fackliga organisationer som går i takt med tiden.”

Magnus Andersson, CUF-ordförande till 2010 och Solna-politiker skrev i Expressen att nuvarande partiordföranden Annie Lööf skulle vara en utmärkt arbetsmarknadsminister:

”Lagen om anställningsskydd, LAS, skulle vara ett minne blott och arbetstagare och företagare skulle få chansen att bestämma mer själva, på bekostnad av LO-toppar och Svenskt Näringsliv”.

Och hans uppfattning stämmer väl. I en motion i riksdagen inlämnad den 22 oktober 2010 föreslog Annie Johansson, numera Lööf och numera centerpartiets ordförande, att hon vill ”avskaffa lagen om anställningsskydd”. Också turordningsreglerna ska bort. Ett eventuellt skydd ska istället regleras mellan parterna på arbetsmarknaden. Återigen ett försök att föreskriva vad facket ska göra.

I ett utspel i februari 2012 gjorde Annie Lööf, nu näringsminister ett nytt utspel om att ungdomslönerna ska sänkas och att LAS ska ändras. Hon är den ständigt leende Union busting-ministern.

Folkpartiet har nyligen krävt en sänkning av ingångslönerna för ungdomar med 25 procent och därmed sällat sig till dem som angriper den svenska modellen. Det hjälper inte att partiledaren Jan Björklund i retoriken säger att han är ”en stark försvarare av den svenska modellen”. Aftonbladet kommenterade förslaget på följande sätt: ”Att – som Folkpartiet – proklamera att ingångslönerna ska sänkas med en fjärdedel strider direkt mot hela den svenska arbetsmarknadsmodellen.

Summering

Det hårdhänta amerikanska agerandet att nästan till varje pris stoppa facket finns inte här. En del av den amerikanska Union busting-andan finns dock i Sverige. Det som beskrivits i den här rapporten är en sammanställning av en rad företeelser som syftar till att försvaga fackets ställning i samhällslivet. Sammanställningen av ”försvaga facket”-aktiviteter utanför de mera renodlade partsförhållandena får ses som ett underlag för en diskussion om hur olika åtgärder påverkar fackets framtid och den svenska modellen på arbetsmarknaden.

Några tendenser är tydliga:

Flera riksdagspolitiker har sedan 2000-talets början agiterat för att minska fackets grundläggande roll som fri avtalspart. En del åtgärder har beslutats i riksdagen i den riktningen. Centerpartiet vill t ex ingripa och i grunden försvaga den svenska modellen, det centrala facket erkänns till exempel inte. Vissa lönesänkningar ska genomföras anser flera regeringspolitiker i strid med den svenska modellen med parternas ansvar för lönerna. En del åtgärder strider mot ILOs konventioner.

En central Union busting-metod är att pressa facket i domstolar. Den modellen har nått Sverige på ett särskilt sätt. Genom att ifrågasätta den svenska lagstiftningen om kollektivavtal med hjälp av Europadomstolar har krafter på arbetsgivarsidan önskat runda den svenska modellen och satt ifråga att svenska kollektivavtal är det som ska gälla för anställda som arbetar i Sverige.

En metod som används av olika krafter är att i medierna ifrågasätta fackets legitimitet att besluta om sina egna angelägenheter enligt organisationernas stadgar. Ett mål är att ifrågasätta fackets möjligheter att använda den konflikträtt som finns i den svenska arbetsmarknadslagstiftningen.